Közösségi gazdaságfejlesztés a gyakorlatban

Mészáros Zsuzsa

Közösségfejlesztők Egyesülete

DOI: 10.19055/ams.2013.4/8-9/8

*„Tedd azt, amiben hiszel,
és higgy abban, amit teszel!
Minden más csak erő- és időpocsékolás”.
Maharaj Nisargadatta*

A helyi, közösségi gazdaságfejlesztés lehetőségén egyre többen kezdenek el gondolkodni: társadalomtudósok, közgazdászok, polgármesterek, civilek, helyi lakosok. A megváltozott gazdasági és társadalmi környezet negatív hatásai begyűrűztek a mindennapokba. A tarthatatlan helyzetre elsősorban nem a statisztikák figyelmeztetnek, hanem a környezetünkben élő emberek a látató gondjaikkal, az egyre terjedő bizalmatlanság, a jövőbe vetett hit hiánya.

A valódi, elkötelezett, alulról építkező kezdeményezésekre egyre többen figyelnek fel és próbálkoznak hasonló megoldásokkal. Az együttélés sokszínűségében rejlő erő felismerése egyre több településnek, közösségnek nyújt új perspektívát.

Lemásolni pontosan, úgy ahogy egy helyen már megtörtént - nem lehet. A helyi adottságokat, az ott élő emberek közötti viszonyokat nem lehet figyelmen kívül hagyni. A közösségi gazdaságfejlesztés másképp nem működik, mint azok részvételével, akiket érint.

„Csak a széleskörű és különféle kérdésekben történő részvétel biztosítása esetén lehetséges olyan közjó elérése, amely hűen tükrözi nagyszámú önérdek -maximalizáló egyén sokféle érdekeit.”¹

¹Sabine U. O'Hara: A társadalmi sokféleség tisztelete. Megjelent: Valuing Socio-diversity, International Journal of Social Economics, Vol. 22. No. 5, 1995. 31-49. Bumberák Mária fordítása

Számos szakirodalom (tanulmányok, cikkek, könyvek) áll rendelkezésre ahhoz, hogy aki új/alternatív gazdasági megközelítésekről gondolkodik, az kellőképpen tájékozódni tudjon. A jó példák gyarapodnak, és meg is jelennek 1-1 kiadványban, konferencián és a témában szervezett work shopokon. A kutatások fókuszába egyre inkább a működés kerül. Mitől működik, milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy működjön a helyi gazdaságfejlesztés egyes helyeken, míg másokon nem, vagy alig?

A gazdasági válság elhúzódása, a szegénység egyre nagyobb elterjedése a központi kormányzatot arra ösztönzi, hogy olyan törvényeket, intézkedéseket hozzon, amely átveteli a felelősséget az emberekre, az önfenntartás, öngondoskodás hangsúlyozásával. A feltételek (törvényi, rendeleti, szociálpolitikai) eszközeinek előállításában azonban nem bizonyul elégségesnek, sőt időnként gátjává is válik a szabadon áramló gondolatoknak és kezdeményezéseknek.

A kutatók, és maguk a helyi gazdaság fellendítésén dolgozók az alapelvekben megegyeznek. Fő fogalmaik: lokalitás, belső erőforrások feltárására, használata, képessé tétel, a hagyományok, a belső forgalom (termelés-fogyasztás) és a helyi társadalom felkészültsége. Ezek azonban nem mindenhol állnak rendelkezésre.

Fontos kérdés, hogy ki rendelkezik a tulajdonjoggal, ki rendelkezik az erőforrások feletti döntés joggal.

Lehet, hogy az adott helyen felismert erőforrások vannak (legyen az az emberekben, a természetben, a földrajzi elhelyezkedésben, az infrastruktúrában) azonban a helyi közösség fölött nem rendelkezik. Mások és máshol hozzák meg a döntéseket. Például a település körül magántulajdonban lévő földek vannak, amely fölött, azaz felhasználásáról, a helyi közösség nem tud dönteni.

A másik probléma abból adódhat, hogy rendelkezésre áll ugyan az erőforrás, munkaerőben, infrastruktúrában, környezetben, de annyira leamortizálódott, hogy jelen állapotában nem tud a helyi gazdasági fejlődés alapja és különösen nem, motorja lenni. A fizetőképesség romlik az elszegényedés miatt. Ördögi kör.

A megújulás képességének fontossága

Azokat a térségeket, amelyeket erőforrás hiányos térségekként jellemeznek és ezt a fizikai környezet állapotában mérik (távolság a centrumtól, leromlott infrastruktúra), ott a számokkal nem egykönnyen mérhető megújulási képesség hiányát nem veszik kellő mértékben figyelembe. Pedig a kulcs itt keresendő. Mitől tudna egy hely (térség, település) megújulni, vagy bátorságot venni a megújulásra? Nincs birtokában annak a jövőbe vetett hitnek, a saját képességeinek és erőforrásainak, amely elengedhetetlenül szükséges a helyi gazdaság fejlődéséhez.

A szakemberek és a kutatók hangsúlyozzák a belülről fakadó (endogén) fejlesztés szükségességét, a helyben, az érintettek által megszületett döntések szükségességét. Dönteni a fölött lehet, ami a birtokunkban van. Ezek között vannak olyan dolgok, amelyek egyszerűen felismerhetők. A földről, erdőről, épületekről, eszközökről van egy hivatalos dokumentum, amely bemutatja, ki a tulajdonos. Ez lehet egyén, lehet közösség, önkormányzat, állam. A legegyszerűbb az egyén, akinek egyszemélyes

elhatározásán múlik, hogy mit tesz a tulajdonával. A közösségi tulajdon (pl: erdőbirtokosság) feletti döntés már nehezebb, de a közvetlen részvétel lehetőségét biztosítja. Az önkormányzati és még inkább az állami tulajdon feletti rendelkezés közvetett, képviselők útján történik. Minél nagyobb egységről beszélünk, annál inkább egyenes arányban nő a távolság az egyén kompetencia állapota (magáról elhitt kompetencia szintje) és a döntést valójában meghozók kompetencia állapota között. Itt a hangsúly azon van, hogy az emberek, akik a környezetük előnyeit és súlyát is magukon hordozzák, nem hiszik el, hogy a rájuk vonatkozó döntésekbe beleszólási joguk van és, hogy erre képesek is lennének, ha kellő információval, a véleménycsere fórumaival rendelkeznének. A maguk sorsáról szabadon döntő közösségeik vágya és a mai realitás között óriási a távolság.

Ahelyi társadalom állapota nem mutatható be könnyen, mérőszámai elvontak, magyarázatot igényelnek. A társadalmi tőke megfoghatatlan fogalom, szemben a pénzzel, a vagyontárgyakkal, az ingatlanokkal, a státuszszimbólumokkal, amelyek látványosak.

Az egymás közötti bizalomról beszélni abban a környezetben, amelyben döntéshozók egyértelműen nem bíznak meg a helyiek kompetenciájában - elméleti fejtegetésnek minősül.

A közösség gazdaságfejlesztési törekvések feltételei

Azok a kezdeményezések, amelyek kellő nyilvánosságot kapnak és így megismerhetők, azt sejtetik, hogy lennie kell valaminek, vagy valakinek ahhoz, hogy az adott település sikeres legyen befelé és kifelé is. Akiknél nem működik, azok könnyen mondják, hogy nekik (a sikereseknek) könnyebb, mert nekik ez és az rendelkezésre áll, ilyen és olyan jó pozíciójuk van, nekünk pedig ez sincs és az sincs.

Mi kell ahhoz, hogy egy település felismerje azt, hogy mi van neki és ezzel mit kell tennie? Hogyan érhető el, hogy képes legyen a megújulásra?

A jó gyakorlatok nagyon széles skálán mozognak. Vannak egész térségre kiterjedő kezdeményezések és vannak egy-egy szervezet által megvalósított tevékenységek. Van olyan, amelyik a lakosság minden rétegét megmozdítja, és van olyan, amelynek a kiterjedtsége korlátozott. Van amelyet egy család indított el (Szeles Attila, Hét, Bioéléskamra), és olyan is, amelyet országos szakmai szervezet irányít (Autonómia Alapítvány, Edelényi és Encsi kistérség, Bridge projekt) és olyan is, amelynek a gazdája az önkormányzat (Túristvándi, Rozsály).

Keressük meg a feltételeket a jó példákban.

Kezdeményező:

Kezdeményező egyén, közösség vagy intézmény, amelyik felismeri, hogy a helyzet

tarthatatlan, a problémák sokasodnak, ha így folytatódik tovább, akkor a hanyatlás megállíthatatlan, tenni kell valamit, mert helyettük más nem teszi meg. Befolyással bír a többi emberre, tudása, kapcsolati rendszere, funkciója, korábbi elismert tevékenysége vagy családi kötődése miatt. Megbízhatnak benne az emberek. Ő maga hisz abban, hogy képes a változást elindítani.

Erőforrások:

A kezdeményező(k) vagy maga rendelkezik saját erőforrásokkal, vagy felismeri a környezetében fellelhető erőforrásokat és tudja, hogy ezek mobilizálhatók.

Hatalom:

A kezdeményező(k) kezében, birtokában van, vagy rendelkezik olyan képességekkel (mások meggyőzése, mások képessé tétele), amelyekkel meg tudják szerezni a hatalmat. Ez a hatalom a döntések meghozatalára vonatkozik.

Úgy tűnik, hogy a kulcs a kezdeményező kezében van. Feltételezzük, hogy kellő előrelátással és önmaga rázásásával indítja el a folyamatot és birtokában van mindannak a képességnek, amely szükséges ahhoz, hogy valódi megújulás kezdődjön el és az fenntartható módon működjön.

A legfontosabb egy olyan kiinduló szint elérése a közösségben (lokálisban), amely lehetővé teszi a továbblépést. Ez a megújulás képességének megszerzése. Nem elég tehát, ha egy emberben megvan ez, a közösségnek magának kell rendelkezni vele.

Mit jelent a megújulási képesség?

A közösség le tudja győzni a berögzött szokásait, ki tud lépni a korábbi keretekből, alkalmazkodni tud az új helyzetekhez, önmagán képes változtatni, rugalmas, szervezett, autonómiával rendelkezik a döntések meghozatalában, a máshol működő jó dolgokat ismeri, és azokat adaptálni tudja, sokrétű kapcsolati rendszere van, mozgékony, a technológiát, technikát tovább tudja fejleszteni, arányosságra és, egyensúlyra törekszik. A változásért képes erőfeszítést tenni, kitartó és következetes. Elébe megy a külső körülmények okozta változásoknak. Kezeli tudja a kockázatokat. Stratégiai szemléletű, hiteles, jellemes.

Mindegyiket egyenként gyakorolni kell. A megújulás képességének birtoklása a cselekvésben mutatkozik meg és hozzávezető út is a cselekvésen keresztül történik.

Itt tehát a hogyanra a válasz. Cselekvés, amely közben további képességek fejleszthetők, úgymint az együttműködés, a mások szempontjának figyelembevétele, a körületekintés. Gyakorolható az egyenrangúság, a mindenki számára elfogadható megegyezés, a döntéshozatal. Mindezen képességek fejlődése nem egyszeri ügyek megoldására teszik alkalmassá a közösséget, hanem olyan folyamatok irányítására és végigvitelére, amelyeket összefoglalva helyi gazdaságfejlesztésnek nevezünk.

A helyi, közösségi gazdaságfejlesztés fogalma

A fogalom meghatározását sokan megtették már, így csak a fentiek összefoglalására vállalkozhatok.

A helyi gazdaságfejlesztés, amegújulásra képes helyi közösségből vagy által kezdeményezett, a helyi erőforrásokon, azok feletti rendelkezésen nyugvó, azok kiáramlását (a szivárgást) arányosan tartó, a külső erőforrásokat a belsők erősítésére bevonzó, a különböző társadalmi csoportok egyenrangú részvételén alapuló, a közösség jólétének elősegítésére irányuló, az érintett közösség által vezérelt folyamat. A folyamat nem hoz látványos eredményeket, de a tevékenységek sokasodásával, így a munka - nélküliség csökkenésével, a jövedelem megtartásával és növelésével, az elvándorlás csökkenésével, a közösségiség, a szolidaritás és az identitástudat erősödésével jár.

Megoldások

Hogyan működik ez a valóságban? A példák mindig kiragadottak, az adott kontextusban érthetők, máshol ugyanígy meg nem ismételhetők, de hitet adhatnak abban, hogy működik, működhet.

Az országosan is ismert jó gyakorlatok bemutatására nem vállalkozhatok, mivel személyesen azokat a folyamatokat nem ismerem. Az általános elveket mindenhol alkalmazzák, hiszen nem is kerülhettek volna anélkül a különböző helyi gazdaságfejlesztéssel foglalkozó tanulmányok elemzési körébe.

Az alábbi rövid esettanulmányok egy kistérségben 15 éve folyó közösségfejlesztői munka során létrejött közösségi gazdasági kezdeményezéseket mutatják be.

A 15 évvel ezelőtt történtek nem veszítették el aktualitásukat. Ma sokkal nehezebb, terheltebb gazdasági és társadalmi környezetben hasonló kísérletek zajlanak le. Nem volt bennük semmi különleges. Az történt, amire ott és akkor a közösség vállalkozni tudott, hogy változtasson az életén. Ma már óriási értéknek számít, ha egy közösség képes erre.

Mindegyik a helyi szükségletekre reagált közösségi módon, a maga nemében komplex megközelítéssel, de mégsem terjedt ki a probléma minden szegmensére. Mindegyik az önkormányzattól és az államtól független, állampolgári kezdeményezés, de mindegyik mögött civil fejlesztői támogatás állt és áll. A hely és a tevékenységben érintettek erőforrásaira épül mindhárom. Megjelent bennük a szociális-szolidáris elem, a környezet (beleértve a társadalmat) iránti figyelem és a vállalkozási hajlandóság. Nem tekintem ezeket a kezdeményezéseket a szociális gazdaság témakörébe sorolandónak, bár azokat a kritériumokat is részben teljesítik (munkaerőpiacon hátrányos helyzetűek képessé tétele, foglalkoztatás, non profit működés, az állam által el nem látott szolgáltatások biztosítás, némi támogatással). Inkább úgy fejezném ki, hogy határesetek a szociális gazdaság és a helyi gazdaság között. A még működő két eset közül a korábbiiban (2007) megjelent az állami támogatás a foglalkoztatás

területén, a később kezdődött folyamat esetén pedig még megjelenhet.

Ezt az elkülönítést nem is tartom fontosnak jelen esetben, hiszen 1998 és 2013 között nagyon nagy változások történtek gazdasági és társadalmi szinten is. Közösségi szempontból hasonlóak a nehézségek, amelyek tovább terhelődtek az elidegenedés mélyülésével, a bizalomvesztéssel. Gazdasági és társadalmi szempontból pedig kritikussá vált a helyzet. Az esettanulmányokban igyekszem azt is bemutatni, hogy ezek a változások mennyiben kívántak meg más megoldásokat.

Az első két esetben az időbeli távolság és a külső fejlesztőként való részvétel ad lehetőséget a tárgyyszerűbb bemutatásra, a harmadik, napjainkban zajló és személyes érintettséget sem nélkülöző folyamat azonban sok szubjektív elemet tartalmaz még.

A helyszín bemutatása

A Felső-Kiskunság az Alföld északi-nyugati részén, részben a Kiskunsági Nemzeti Park területén fekszik, Budapesttől 60 km-re. Mezőgazdasági terület. A szántóföldi növénytermesztés mellett a dohány és fűszerpaprika termesztés is jellemző. A 9000 fős Kunszentmiklós körül kisebb települések és tanyabokrok találhatók. A tanyák száma, így a családi gazdaságok száma is drasztikusan lecsökkent a '70-es években. A munkanélküliség a rendszerváltást követően az országos átlag fölé emelkedett. A nagyobb munkáltatók megszűntek.

A Civil Kollégium Alapítvány a közösségfejlesztés képzési szervezete, Kunbábonyban, a Kunszentmiklóshoz tartozó tanyabokorban vásárolta meg a volt tanyasi iskolát, majd felújítva megnyitotta a közösségek cselekedni és tanulni vágyó tagjai számára 1997-ben. A térségbe ismeretlenül érkezett, ám azzal a szándékkal, hogy a közösségfejlesztés hazai központjaként a térség hasznára fordítsa tudását.

Fejlesztési folyamat: feltárás, kapcsolatépítés, információ, képzés.

Partnerség.

A változásokhoz kedvező légkör kialakítása.

1. Feltárás - kapcsolatépítés 1997.

Célunk első körben a Kunszentmiklós statisztikai körzetbe tartozó 10 település megismerése volt, de hamarosan beláttuk, hogy Kunszentmiklós vonzáskörzetébe csak 4 kistépülés tartozik, amely jobban átlátható számunkra is, mint a teljes kistérség.

Önkormányzatokkal és azok szövetségével, hivatalokkal, agrár - és vállalkozói támogató szakemberekkel és szervezetekkel, intézményekkel, iskolákkal, művelődési házzal, civil szervezetekkel (amelyből nagyon kevés volt), nyugdíjas klubokkal és főként helyi polgárokkal vettük fel a kapcsolatot.

A feltárás - kapcsolatépítés során megismerkedtünk jónéhány térségi programmal, elnyert pénzeszközök ellenére, azok sikertelenségeivel.

Mi magunk több pályázatot is írtunk a helyi munkára a kunszentmiklósi önkormányzat számára is, legtöbbször sikerrel - de hozzá kell tenni, hogy kicsiny mértékű támogatásokról volt szó.

Megismertük és megtapasztaltuk a térség problémáit. Közösségihiány, önszerveződés, állampolgári kezdeményezés hiánya. Az önkormányzatok egy részében a saját érdekek előbbre helyezése a köz érdekénél. Küszködés a nagyon alacsony aranykorona értékű, kis méretű földeken. Munkanélküliség, képzetlenség, tőke nélküliség, szegénység, cigány lakossággal szembeni előítélet. Nagyon rossz minőségű úthálózat, személtelhelyezési problémák, csatornázás, ivóvíz hiánya. Viszont minden településen telefon, jónéhányon vezetékes gáz. Tanyavilág.

Közvetlenül nem a helyi gazdaságfejlesztést célozta a fejlesztői beavatkozás, de minden, a közösséget megmozdító tevékenységre szükség volt ahhoz, hogy magukra találjanak az emberek. Ezek járultak hozzá ahhoz, hogy egyre kedvezőbb légkör jöjjön létre a közösségi változások befogadásához.

Kunbábonyban, Kunpeszéren egyesület alakult, helyi újság, aktív közéleti szerepvállalás (önkormányzati választásokon), közösségi rendezvények sokasága, civil és vállalkozói képzések indultak el a fejlesztési folyamat első két évében. Láthatóan örömmel találtak egymásra az emberek a közös tevékenységekben, amelyek szükséges képességek teljes birtokában voltak a helyiek, de arra a kis "moccantás" -ra volt szükség, amelyet a közösségfejlesztők hoztak a településekre.

Egyre inkább megérett a kunbábonyi közösség arra, hogy a szórakoztató közösségi együttlétek mellett a település nehezebb sorsú tagjaival és a szorító megélhetési problémákkal is foglalkozzon. Ezzel ugyan nem mindenki értett egyet, hiszen ez a korábbi és az ideai közösségi gyakorlattól távol állt és sokkal nagyobb felelősséget jelentett, de volt néhány elkötelezett ember, akik a vállukra vették ezt a feladatot.

1998. áprilisban kezdődött el Kunbábonyban az a program, amely 30 helyi családot juttatott minőségi vetőmaghoz, növényvédőszerhez, szaktanácsadáshoz. Az Autónia Alapítvány támogatta ezt: 3/4 rész vissza nem térítendő és 1/4 rész a gazdálkodók által 6 hónapos részletben visszafizetendő összeggel. Egészében fél millió forintos programról volt szó. A konyhakertben a család szükségleteire megtermelhető zöldségféléket támogatta a program. Olyanok is vetőmaghoz jutottak, akik korábban nem művelték meg a földet a tanya körül, gazdálkodási tapasztalattal nem rendelkeztek stb.

Időközben lezajlott egykétyszer 1 hetes intenzív közösségi vállalkozásfejlesztési kurzus, amelyen 16 bábonyi vett részt, köztük 9 munkanélküli, a többiek potenciálisan azok. A képzést a Munkaügyi Központ és a Civil Kollégium támogatta. A résztvevők önálló gazdaságuk tervét készítették el a tanfolyamon, de körvonalazódott a közös gazdasági tevékenység is.

A képzést követően nagyon sok beszélgetés történt személyesen és csoportok-

ban. Igyekeztünk minden lehetőséget kihasználni, hogy közelebb hozzuk az embereket a szövetkezés gondolatához: pl.: a látogatóban nálunk járó külföldi partnereinket elvittük a helyi gazdákhöz, közös beszélgetéseket szerveztünk velük, a közösségfejlesztés-munkahelyteremtés szemináriumunkra meghívtuk a helyieket, ahol kapcsolatokra tehetek szert, működő foglalkoztatási programokat ismerhettek meg.

Segítettük a munkanélkülieket az önfoglalkoztatási pályázat megírásában - östermelővé válásban.

A helyiek úgy gondolták, hogy először ki kell próbálni, hogy egyedül megy-e, és ha nem, akkor szövetkeznek. Ehhez el kellett telni egy gazdasági évnek. Ezalatt látszottak meg az egyéni gazdálkodás problémái, a vetőmag, növényvédőszer beszerzése, a föld megmunkálása, a növényvédelem és az értékesítés területén is.

Nekiláthattunk tehát ennyi előzmény után annak, hogy szövetkezés előkészítésére hívjuk össze a helyi gazdálkodókat. 1 évvel a képzés után két beszélgetés zajlott le. Az első még inkább csak latolgató, fontolgató szinten, de a második már a konkrét szervezési feladatokat vitatta meg. Ekkor állapotunk meg abban, hogy három egymást követő este a következő kérdéseket tárgyaljuk végig: Milyen előnyökkel jár a szövetkezet az egyéni gazdálkodóknak, mi legyen a közös tevékenység, mi nem? Hogyan alakuljon a közös pénzügyi gazdálkodás? Mit tartalmazzon az alapszabály - melyek az eldöntendő kérdések? A beszélgetések résztvevői közül többen beiratkoztak a következő vállalkozásra felkészítő képzésre, behozva a lemaradásukat.

A Kunbábonyi Beszerző, Termeltető és Értékesítő Szövetkezet végül 1999. januárjában alakult meg, amelybe földdel rendelkező és földet bérlő tagok is beléptek. Célul azt tűzték ki, hogy a tagok jövedelemhez ill. kiegészítéshez a pályakezdekők pedig a gazdálkodási tapasztalathoz jussanak. A bejegyzést egy helyi jogász segítette (ahogy a szövetkezet elnöke mondta: "egy hízott liba fejében"). Fűszerpaprika termesztését kezdte meg minden tag a saját v. bérelt földjén, ki-ki amennyit bírt a családtagjaival. Megszervezték a vetőmagbeszerzést, a vetőgép-bérlést, a munkafolyamatokat, figyelték egymás területét, öntözését. Szerződést kötöttek a feldolgozó üzemmel és közösen értékesítették a paprikát, így jobb árat tudtak elérni (a nagyobb mennyiség miatt), mintha önállóan értékesítették volna. Az értékesítési összegből az értékesített mennyiségnek megfelelően arányosan befizettek (2%-ot) a szövetkezetbe a közös költségek fedezésére. Mindenki önkéntes munkában végezte a szervezési feladatot, saját gépkocsiját, telefonját használva.

Évente változóan 4-5 család termelt fűszerpaprikát 5-7 ha-on kb. 350 q-t. 2001-ben szövetkezeten kívül gazdálkodóktól is felvásároltak paprikát a szerződött mennyiség teljesítése érdekében. Az együttes szerződéskötéssel magasabb árat értek el. A közös értékesítés fejében a külsők valamennyivel többet fizettek a szövetkezetnek, mint a tagok.

Közösen végezték el azokat a dolgokat, amely egyedül költségesebb, vagy eszköz híján nem ment volna.

2003-ig jól működött ez a rendszer, de akkor a paprika ára ugyanannyi lett a kis

mennyiség értékesítése esetén, mint nagyobb mennyiségben. Előbb fizetett a feldolgozó, ha egyénileg értékesített valaki, mintha közösen. Így a szövetkezet egyre inkább beszüntette a paprika értékesítő tevékenységét. Pályázatokat nem sikerült benyújtaniuk, hiszen az önerőnek igen szűkében voltak, csak a saját munkajüküket tudták bevinni.

A szövetkezet nehézségei:

Csak azok tudtak a szövetkezetben eredményesen működni, aki rendelkeztek minimális alaptőkével az induláshoz, akiknek a családtagjai is részt vettek a kézi erővel végzendő munkákban, és akik megbíztak abban, hogy a szövetkezeten keresztül történő értékesítéskor is megkapják a termésük után járó pénzt.

Fizetett menedzsmentje a szövetkezetnek nem volt, amely így csak a legminimálisabb szervezést tudta biztosítani. A kívülről jövő lehetőségeket nem tudták kihasználni. Az időközben változó mezőgazdasági politika és törvények az újtípusú szövetkezetek helyett a családi gazdaságokat, majd a termelői csoportokat támogatták.

Ez a szövetkezet túl kicsi volt ahhoz, hogy lépést tudjon tartani az EU-s követelményekkel. Amikor megalakult, jövedelemkiegészítést nyújtott a benne résztvevőknek, de valódi jövedelmi tényezővé nem vált a tagok életében. A fiatalok más életpályát választottak.

A képzés szükségességét felismerve a szövetkezet elnöke ezüst majd aranykalászos gazdaképzésben vett részt, ahol a többi gazdálkodóval meg tudták osztani információikat és tapasztalataikat.

Továbbterjedés:

A kunbányai fejlesztési folyamat hatására és hasonló módszertani lépésekkel még egy szövetkezet alakult a térségben sertéstenyésztésre. Ez a szövetkezetek csak akkor működik, ha a tagok érdeke úgy kívánja, tehát ha az értékesítés előnyösebb a szövetkezeten keresztül, mint egyénileg. Ennek a szövetkezetnek agilis, egyénileg is erősen érdekelt, fiatal vezetője van, aki megfelelő információval, kapcsolatokkal rendelkezik. Tartják magukat ahhoz az elvhez, hogy azt csinálják együtt, ami egyedül nem megy és csakis önként vállalt módon.

A jó közösségi vállalkozáshoz-szövetkezethez elengedhetetlen, hogy a tagok mindegyike ismerje fel a közösségi gazdálkodás előnyét, ismerje fel saját érdekeit, és legyen olyan vezetője, akit szakmailag, emberileg is elismer a közösség, aki képes a szervezésre, megújulásra és a változó körülményekkel való lépéstartásra.

Térségi gazdaságfejlesztési folyamat

Időközben 2000-ben térségi gazdaságfejlesztési tervezési folyamat indult, mint a 10 település, mindhárom szektorának részvételével. Átfogó gazdaságfejlesztési terv

nem született. A résztvevők az információáramlás hiányában látták minden fejlesztés akadályát. Akkor ezt a hiányt településenként információs pontok felállításával kívánták enyhíteni, de a várakozásnak csak néhány helyen sikerült megfelelni, átütő eredményt nem ért el. Ezt követte egy újabb térségi közös tervezés, a foglalkoztatási megállapodás előkészítése 2005-2007 között, amelyhez összesen 31 szervezet csatlakozott: önkormányzatok, képző intézmények, civil szervezetek, vállalkozások, szövetkezetek, takarékszövetkezet. A térség foglalkoztatási és képzési stratégiája elkészült. A prioritásokat felállították. Konkrét elemzés nem készült arról, hogy mi valósult meg ebből, de a 31 szervezet közös erőfeszítést nem tett annak érdekében, hogy a stratégiát cselekvésre váltsa. A szemléletformálásban elért eredményt a konkrét kormányzati intézkedések, az egyedi érdekek mindig felülírták. Hozadéka azért volt ennek a tervező munkának, amelyet a következő esettanulmányban mutatok be:

Reflex Szociális Szövetkezet

2007-re elkészült a térség szélessávú internet és kábeltévé hálózata. Az információáramlásban a 2005-ben elindult Puszta Rádió (kisközösségi rádió) ugyan már pozitív változást indított el, de ez az egész térségre (a sugárzási korlát miatt) nem tudott kihatni. A foglalkoztatási paktumban kiemelt szerepet kapott a fiatalok megtartása és új közösségi szolgáltatások elindításának szükségessége. Így együttesen, kombinálva a szükségleteket a meglévő erőforrással azt eredményezte, hogy a térségi tévé megszervezésébe kezdtek a fejlesztők a felsőfokú tanulmányokat folytató, helyi fiatalokkal. Többszörös volt a cél: az információáramlás segítése a kábeltévén keresztül térségi tévé működtetésével, a fiatalok megtartása, tudásuk használata a térség javára, számukra olyan gyakorlóterep kialakítása, amely életpályájuk tervezéséhez megfelelő alapot ad. A szövetkezeti forma nagyon kiváló arra, hogy közös tulajdonú vállalkozást vezetve olyan képességek birtokába jussanak, amelyet pályakezdőként nem tudnának elérni.

Kapóra jött az OFA pályázati kiírása szociális szövetkezet alapítására, amelyen sikerrel indultak a fiatalok és 2008-ban bejegyeztették a Reflex Szociális (közhasznú) Szövetkezetet Kunszentmiklóson.

A fiatalok egy része a hosszú előkészület miatt eltávolodott a kezdeményezéstől, csatlakoztak viszont munkát keresők, a tévézés iránt érdeklődők. Az alapító 7 tag között volt egyetemista, munkanélküli, hasznos tudással rendelkező középkorú, amatőr videós rokkant nyugdíjas. A közösség nem igazán állt össze, az üzleti oldal azonban egyre határozottabban kezdték felépíteni. Jelenleg 2 alkalmazottjuk van, 1 pályakezdő diplomás (szociológus) és egy középkorú rokkant nyugdíjas.

Megegyeztek a kábelhálózat tulajdonos önkormányzati térségi társulással a hálózat használatáról, lebonyolították a támogatott projektet, többször hitelt vettek fel, amit teljes mértékben visszafizettek és mindeközben kiépítették a térségben az önkéntes kis tévéstudiók hálózatát. Ez utóbbit már saját forrásaikból.

A tevékenység, a térségben élők számára egy olyan új szolgáltatást jelent, amelyet nem ők fizetnek, ugyanakkor általa információhoz jutnak és önmagukat is jobban megismerik. A tévé a települések rendezvényeit, a különböző szervezetek tevékenységét, önkormányzatok munkáját mutatja be. Ezt a formációt társadalmi vállalkozásnak² nevezhetjük.

Szociális gazdaság megjelenése a fejlesztési folyamatban

Más területen is kísérletet tettünk arra, hogy közösségi vállalkozás létrehozását segítsük. Ennek alapjai támogatott foglalkoztatási, munkaerőpiacire-integrációs programok voltak 2002-2012 között. Két kistépülésen Községi információs központ és kávéház, teleház, művelődési ház civil szervezet általi üzemeltetésében jelent meg, négy településen közösségi munka, idősök házi gondozása, térségi mosoda a szociális ellátás mellé és a városban családi napközi valósult meg. Úgy gondoltuk, hogy az új közösségi szolgáltatások, mivel a helyi szükségletekre épültek, hosszútávon fennmaradnak, mégha kevesebb ember foglalkoztatásával is, de akik benne dolgoznak a projektek időtartama alatt, azok kapnak annyi pluszt, amellyel az elsődleges munkaerőpiacon is megtalálják a helyüket. Az egyik közösségi központ 10 évig, a családi napközi pedig 8 évig tudta szolgálni a helyi közösségeket, majd az előbbi visszaalakult művelődési ház-könyvtárrá, az utóbbi pedig megszűnt bölcsőde megnyitása miatt.

2010 körül kezdtek el sokasodni a gondok. A közfeladatot ellátó civil szervezetek egyre kevésbé tudták fenntartani a szolgáltatásaikat. Az állami támogatások átalakultak. Egy-egy Unios projekt csak a támogatási időszak alatt tudott működni. Át kellett gondolni, hogy a szervezeti fenntarthatóság érdekében milyen új stratégiát kell követni, illetve, hogy a korábbi foglalkoztatási projektekben, illetve közösségi szolgáltatásokban alkalmazott munkatársak számára milyen megoldásokat lehet találni. A munkaerőpiac beszűkülésével az nem volt várható, hogy máshol munkát találnak, különös tekintettel arra, hogy a munkatapasztalatuk, képzettségük a civil szolgáltatás ellátásában kiválóan bizonyult, azonban ilyen típusú munkakörök az elsődleges munkaerőpiacon nincsenek.

(Egy kutatás tárgya lehet az, hogy a különböző civil foglalkoztatási projektben szervezett képesség, ismeret, jártasság, munkatapasztalat mennyiben tud megfelelni az elsődleges munkaerőpiacon.)

Elébe kellett menni a várható problémának, felhasználva a szövetkezet szervezésben szerzett tapasztalatokat. Olyan tevékenységet kellett választani, amiben kellő biztonsággal mozognak a munkavállalók, illetve amelyre fizetőképes kereslet van.

²Társadalmi vállalkozás: olyan vállalkozás, amely kritikus társadalmi problémát hatékony, innovatív módon kezel pénzügyileg fenntartható módon. A pénzügyi eredmény visszatér a közösséghez, hogy elősegítse a társadalmi jó megvalósulását, a munkahelyteremtést és/vagy egyéb gazdasági és társadalmi előnyöket a marginalizálódott közösségek számára. (www.nesst.org felhasználásával)

Vissza Kunbábonyba

Összetett célok:

A munkanélkülivé váló civil szervezeti alkalmazottak számára munkafeltételek teremtmése. Olyan új szolgáltatások, tevékenységek vállalása, amelynek ellátásához megvan a kellő tudás, tapasztalat és a vevő részéről a fizetőképesség, azaz valódi gazdasági tevékenység legyen. Mindez történjen közösségi módon, mindazok összefogásával, aki felelősséget éreznek a környezetükben élő emberek sorsa iránt és mindazok részvételével, akik bármilyen szempontból érintettek.

Az előkészület során az érintett civil szervezetek vezetői, tagjai, partnerei, munkavállalói több összefüggő témát tárgyaltak meg a lehetőségeket.

A korábbiakban bemutatott fejlesztési tevékenységek, a folyamatos tanulás és információgyűjtés is hozzájárult ahhoz, hogy a szociális szövetkezet megalapításában láttak a résztvevők jövőt.

Az Adacs-Bábony Szociális Szövetkezet 2011-ben 9 taggal alakult meg. Tagjai egymást jól ismerik, kipróbálták egymást nagyon sok közösségi aktivitásban. Az egymáshoz tartozás, a 'mi' tudat előbb született meg, mint a szövetkezet. Egy jól működő közösség vállalkozott arra, hogy közösen gazdasági tevékenységet folytassanak annak érdekében, hogy tagjaik számára munkalehetőséget, jövedelmet biztosítsanak és olyan tevékenységet folytassanak, amely nem csak a tagjaikra, hanem a környezetükre is pozitív hatást gyakorol.

2011. novemberétől a szövetkezet látja el a Civil Kollégium épületének üzemeltetését, amelyért szolgáltatási díjban részesül. Ezzel az Alapítvány harmadára csökkentette az épületüzemeltetési költségét, így ez a váltás az Alapítványnak pénzügyileg is megéri. A haszon azonban nem ebben mérhető igazán. Olyan folyamatot sikerült ezzel a konstrukcióval elindítani, amely most még csak a kezdeti lépéseknél tart ugyan, de benne van a fenntarthatóság ígérete, mivel belülről fakad, nem külső befolyásra indult és egy olyan közösség van mögötte, amely felelősségtudattal rendelkezik, kész az újításra, együttműködő és összetartó, képes új értékek létrehozására.

A szövetkezeti tagok különböző kvalitású emberek, így különböző módon járulnak hozzá a szövetkezet tevékenységéhez. Mindenki végez önkéntes munkát, amelyet belső elszámolási rendszerben rögzítenek (minden munkával töltött óra egyenértékű: a ráfordított időt jegyzik fel). Akik rendelkeznek más erőforrásokkal is (mint saját munkaereje) azok anyagi javakkal is hozzájárulnak a tevékenységhez (gépek, nyersanyag), amit szintén órára számolnak át és jegyeznek fel.

A jövedelemmel nem rendelkező tagok alkalmi munkavállalóként is dolgoznak a szövetkezetnél, ők így vegyesen, időt (az önkéntes munkáért), fizetést (az alkalmi munkáért) kapnak.

E munka mellett többféle kísérletet is elindítottak: lekvárt főztek, szörpöt készítettek a környéken fellelhető (termesztett és vadon termő) gyümölcsökből. Tésztát, kolbászt, szalámit készítettek, tortát, süteményt sütöttek. Mindazt amihez értenek és amihez az alapanyag helyben rendelkezésre állt. Mindezeket egyelőre kicsiben, az ide látogató vendégeknek, de ha tudják üzemszerűen gyártani a termé-

keket, akkor majd el is adják ezeket.

2013-ban kezdték el a "Közösségi Öngyógyító Kert" tevékenységüket, amely egy 2000 m²-es kert a Civil Kollégium mögött. Itt növénytársítással termelnek zöldséget, fűszer- és gyógynövényt. A kert maga egy olyan bemutató, foglalkoztató hely is lesz, ahol a képzésekre, nyári egyetemekre Kunbábonyba érkezők és családtagjaik megismerhetik a növénytársításos termesztést, a termések feldolgozását, tárolását, megköszönhetik a gyógy- és fűszernövényekkel készült ételeket. Készítenek sörkollektoros aszalót is, amit ebben az évben kipróbálnak és igyekeznek a környéken elterjeszteni.

Közel egy év alatt sikerült annyi pénzt összegyűjteniük, hogy Kunbábonyban meg tudtak vásárolni egy telket, amelyen egy alapincézett épületalap van. Azt tervezik, hogy ezen építenek fel egy ételmiszer feldolgozót.

Összefoglalva

Ezek a kezdeményezések nem egymástól elszigeteltek, mégha időben és némileg térben is egymástól távol helyezkednek el. A folyamatokat mozgató közösség ugyanaz. A térség, mint hely, a maga adottságaival, értékeivel és hiányával szintén ugyanaz.

A Warren által meghatározott közösség funkciókat³ mindhárom példa magában hordozza:

Szocializációs közeg a szövetkezet, egymáshoz csiszolja a tagokat, közösen kialakított normák és szabályok mentén működnek, az egyéni célok nem nyomják el a közösségi célokat. A közösség tagjai segítik egymást, szolidárisak egymás iránt, kiegészítik egymás erőforrásait. A szövetkezet elősegíti a tagok gazdasági boldogulását, jövedelmet, munkát és olyan egyéb támogatást nyújt, amely lehetővé teszi az egyéni gyarapodást is. A szövetkezet révén lehetővé válik a tagok részvétele a "hatalom" gyakorlásban, a döntéshozatalban, a közösségi cselekvésben, ugyanakkor folyamatos reflektálást jelent a környezeti tényezőkre. A szövetkezet önmagában is társadalmi kontrollt képez.

A Kunbábonyi Szövetkezet és az Adacs-Bábony Szociális Szövetkezet esetében a nagyobb erőforrással rendelkezők kiegyenlítő (szolidáris) magatartása a domináns a többiek felé. A Reflex Szociális Szövetkezet esetében a szervezeten túlmutató társadalmi szükséglet kielégítése a meghatározó.

Talán - most még pontosan nem tudható, de a súlyos gazdasági és társadalmi

³- szocializáció, melyen keresztül a közösség bizonyos értékeket olt tagjaiba; - a gazdasági boldogulás funkciója - a közösség megélhetőségi lehetőséget biztosít tagjainak; - társadalmi részvétel, teljesítve a társasági élet iránti általános igényt; - társadalmi kontroll, megkövetelve a közösség értékeinek betartását; - kölcsönös támogatás, mely folyamat segítségével a közösség tagjai megvalósítják azokat a feladatokat, amelyek túl nagyok, vagy túl sürgősek ahhoz, hogy egy egyedülálló személy kezelni tudja.

helyezet is befolyásolja, hogy az Adacs-Bábon Szociális Szövetkezet a közösségre teszi a legnagyobb hangsúlyt, amely kihozza mindenből a legtöbbet, megújul és folyamatosan fenntartja az egymás és környezete iránti figyelmet.

Mindhárom vállalkozás: folyamatos, tervezett, jövedelemtermelő gazdasági tevékenységet folytat/folytatott. Mindhárom társadalmi célt követ, amelyek közül mindháromra jellemző a munkához, jövedelemhez juttatása azoknak, akik saját erejükből nem tudnak munkához jutni. (legyenek azok pályakezdő diplomások a gyakorlat hiánya miatt, vagy rokkant nyugdíjasként az elsődlegesnek nevezett munkaerőpiacon hátrányos megkülönböztetést elszenvedők). Mindhárom szolidáris, hiszen tagjai különböző társadalmi és gazdasági státuszúak, ugyanakkor egymás szükségleteire figyelők és azt kiegészítők.

Ezek a példák nem elegendőek ahhoz, hogy különböző típusait alakítsuk ki a szolidáris, szociális vagy közösségi vállalkozásoknak. Ez talán nem is fontos, hiszen a tagoktól és szükségleteiktől függ, hogy mivé válik a szervezet.

A helyi gazdaságfejlesztés lehet nagyszabású, egységes elveken nyugvó, minden lakosra kiterjedő (pl: alternatív energiára való átállás) és lehet sok apró lépésből álló, azokat egymáshoz csiszoló folyamatos közösségi gazdasági tevékenység. Minden a helytől, az ott élő emberektől függ.

„Nem a fejlődés vagy a haladás a fontos, hanem a harmónia és az egyensúly fenntartása a minket körülvevő világban” (Tinker 1994)

megnevezés	Kunbábonyi Szövetkezet	Reflex Szociális Szövetkezet	Adacs-Bábon Szociális Szövetkezet
kezdeményező	helyi közösség	fejlesztő szervezet	helyi közösség
meghatározó személy/személyek	helyi születésű, gazdálkodó, felsőfokú végzettségű	felsőfokú tanulmányokat folytató helyi fiatalok (3 fő)	korábban egyesületben tevékenykedők (4 fő), köztük szakmával rendelkező munkanélküliek, felsőfokú végzettségű, közel 10 éve beköltözők
domináns jellege	szolidáris	társadalmi	közösségi
alapítás	1999.	2008.	2011.
forma	szövetkezet	nonprofit közhasznú szociális szövetkezet	szociális szövetkezet
tagok	őstermelők	magánszemélyek	magánszemélyek
tulajdon	egyforma mértékű minden tagnak	egyforma mértékű minden tagnak	egyforma mértékű minden tagnak
szavazati jog a döntéshozatalban	1 tag =1 szavazat	1 tag =1 szavazat	1 tag =1 szavazat
vezetés	tagokból választott 3 fős vezetőség	tagokból választott 3 fős vezetőség	tagokból választott 3 fős vezetőség
alkalmazottak	nincs	a tagok közül atipikus foglalkoztatás	a tagok közül atipikus foglalkoztatás

megnevezés	Kunbábonyi Szövetkezet	Reflex Szociális Szövetkezet	Adacs-Bábony Szociális Szövetkezet
a tagok társadalmi, gazdasági státusza	földtulajdonnal rendelkező magán gazdálkodók, pályakezdők földtulajdon nélkül	felsőfokú tanulmányokat folytatók, pályakezdők diplomások, munkanélküliek, legelább középfokú végzettségűek	különböző diplomával rendelkezők, szakmunkások, munkanélküliek, gazdálkodók, máshol alkalmazottak, nyugdíjasok
vállalkozási tevékenység	mezőgazdasági termék termeltetése, értékesítése	közszolgáltatás, térségi televízió működtetése	civil szervezetnek nyújtott épületüzemeltetési szolgáltatás, kertészeti tevékenység
önkéntesség	tevékenységben és a vezetésben	tevékenységben és a vezetésben, nem csak tagok részéről	tevékenységben és a vezetésben, nem csak tagok részéről
a tagok közötti elszámolás	a végzett munka alapján (megtermelt termék)	alkalmazotti fizetés	belső elszámolási rendszer a végzett munka alapján
tagok érdekeltsége	jövedelemhez, vagy jövedelem kiegészítéshez jutás	munkatapasztalat szerzés, munkaviszonyból eredő jövedelem, önálló vállalkozás működtetése	közösséghez való tartozás, a szolidaritásból való „részesedés”, jövedelemhez, jövedelemkiegészítéshez jutás
korábbi közösségi tevékenység	az idősebb tagok között	nem volt	minden tag részt vett együtt közösségi tevékenységekben
szövetkezeti ismeretek	a tsz időkből az idősebb tagok esetén	nem volt	tanultak alapján, tsz időkből idősebbeknek korábbi Kunbábonyi Szövetkezeti tagság
az erőforrással rendelkezők nagyobb arányú hozzájárulása a közöshöz	jellemző	nem jellemző	jellemző
közös vagyon	nincs	pályázat útján elnyert támogatásból, üzleti tevékenységből fejlesztés	üzleti tevékenységből fejlesztés
kapcsolati tőke	térségen belül, elsősorban a mezőgazdasági tevékenységhez kötődően és rokonság révén	a fejlesztő szervezet révén és a tevékenység során kialakult	a korábbi közös tevékenység során kialakult és a személyes státuszok hozadékaként
szaktudások	mezőgazdasági jellegű (alaptól a felsőfokúig)	nem a tevékenységhez kötődő	sokrétű, részben a tevékenységhez kötődő
fejlődési irány	nem lépett tovább, megszűnt	vállalkozási tevékenység kismértékű bővülése a fő tevékenységhez kötődő	a tagok tudásához, képességeihez igazodó tervek

Felhasznált és ajánlott irodalom

- Falu Város Régió, Területfejlesztési és területrendezési szakmai folyóirat 2012 /1-2.
- Sabine U. O'Hara: A társadalmi sokféleség tisztelete. Megjelent: Valuing Socio-diversity, International Journal of Social Exconomics, Vol. 22. No. 5, 1995. 31-49. Bumberák Mária fordítása
- A szociális szövetkezetek működési modelljének kidolgozása a foglalkoztatás elősegítése érdekében. Foglalkoztatási és Szociális Hivatal megbízásából a tanulmányt készítette a Budapesti Vállalkozásfejlesztési Kutató Intézet Non-profit Kft, Budapest 2010.
- Területfejlesztési füzetek 2. Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. NFM, NGM, Budapest, 2010.

Ajánlott honlapok: www.kozossegfejlesztes.hu; www.szoszov.hu; www.nesst.org; www.szocialisgazdasag.hu; <http://www.nth.gov.hu> (szakirodalom jegyzék)

... ● ...